

Foto: Ivo Pertijs

CULTUREEL ANTROPOLOOG MARTIJN DE KONING OVER RADICALISERING

'PUBERS HEBBEN VAAK RADICALE DENKBEELDEN'

Cultureel antropoloog Martijn de Koning is een bekend expert op het gebied van moslimactivisme en spreekt regelmatig met jihadisten. Onlangs verscheen zijn boek *Een ideologische strijd met de islam*.¹ De Koning: 'Het proces van *racialisering* van moslims vindt op allerlei manieren plaats.'

IVO PERTIJS

Wat is radicalisering? Menig docent denkt daar eenvoudig antwoord op te kunnen geven. Ten onrechte, meent Martijn de Koning: 'De docent moet er in eerste instantie rekening mee houden waar de definities vandaan komen en hoe die zijn ontwikkeld. Voor scholieren gebruik ik altijd de volgende voorbeelden. In de negentiende eeuw hadden we de Radicale Bond en vanaf de jaren zestig tot en met de jaren negentig van de vorige eeuw kenden we de Politieke Partij Radicaal. Niemand haalde het in zijn hoofd om vanwege hun aanwezigheid het bedreigingsniveau omhoog te gooien', stelt De Koning. Radicaal betekende toen net iets anders. Het ging om het streven naar fundamentele veranderingen in de democratie. De Koning: 'In de jaren negentig komt er na de val van de Muur en het einde van de Koude Oorlog in Europa een nieuw vijanddenken op gang. De secretaris-generaal van de NAVO noemde de islam destijds de nieuwe vijand. In die context komt de term radicalisering op in relatie tot moslims die politiek geweld gebruiken of op een andere manier de samenleving ontwrichten. Na 9/11 wordt dit verder versterkt. Beleidsmakers hebben vanaf dat moment behoefte aan een term die minder stigmatiserend werkt dan terrorisme'. De Koning merkt op dat in beleidsstukken de term niet alleen wordt gelinkt aan moslims, maar ook aan radicaal links of rechts en aan dierenrechtenactivisten: 'Maar als we het over radicalisering hebben, dan gaat het vooral over moslims. De aanslagen spelen daarbij een grote rol. Het lastige van de term is ook dat het veel dingen dekt. Ten eerste dekt het uiteenlopende vormen van gedrag

en geweld: een politieke moord, zoals op Theo van Gogh, grote aanslagen zoals in Madrid, Londen, Parijs en Brussel of het feit dat jongeren naar Syrië vertrekken om daar deel te nemen aan de gewelddadige strijd. Dit zijn uiteenlopende vormen van geweld en dat is ook één van de kritiekpunten van onderzoekers. Die vinden het niet zinnig om dit allemaal op één hoop te gooien. Wat daarnaast ook een rol speelt, is dat de term door de overheid wordt gepropageerd. Het gaat om geweld dat niet-gelegitimeerd is. Sommige gewelddaden zijn wel degelijk gelegitimeerd. Een jongen van 18 of 19 jaar die besluit het Nederlandse leger in te gaan, een opleiding krijgt om vervolgens naar Syrië of Afghanistan te vechten; dat proces noemen we geen radicalisering. Er zijn ook jongeren die naar Israël afreizen om mee te werken met de *Israel Defense Forces* (IDF). Dat valt ook niet onder het begrip radicalisering. Of dit is toegestaan, is een beetje onduidelijk. Het begrip radicalisering is dus niet neutraal. Hier begin ik altijd met scholieren over, zodat ze met een kritische blik leren kijken zonder te zeggen dat er niets aan de hand is. Er is wel degelijk iets aan de hand'.

Moet een docent het begrip radicalisering daarom mijden of op een andere manier bespreken? Leerlingen met een moslimachtergrond kunnen zich, gelet op de context waarbinnen het begrip wordt gebruikt, in een hoek gedrukt voelen.

'Ze hebben ook een punt als ze zeggen dat ze in een hoek worden gedrukt. De term radicalisering is vrij eenzijdig gericht op moslims. Eén van de dingen die we vergeten is dat in de recente jaren Duitsland een reeks politieke moorden op Turken kende, de afgelopen vier, vijf jaar

er bomaanslagen op Engelse moskeeën plaatsvonden waarbij ook mensen om het leven kwamen en een *random* moslim om politieke redenen werd vermoord. Dus ook aan die kant van het politieke spectrum zitten de nodige gewelddaden. Op de een of andere manier doen we daar niet zoveel mee. Moslims hebben dus niet helemaal ongelijk als ze zich in een hoek gedrukt voelen. Het punt is ook dat als je als docent gaat signaleren dat er leerlingen met radicale denkbeelden zijn, er een ander regime op gang komt. Neem bijvoorbeeld een jongen uit de provincie. Hij vroeg zich op een gegeven moment in de klas af of hij voor Nusra, IS of geen van beide is. Hij is door docent gemeld als iemand met radicale denkbeelden en de school heeft dit aan verschillende instanties doorgegeven. Het gevolg: de jongen kreeg de politie op z'n dak. Een week later sprak ik die jongen. Hij had een week thuis gezeten. Hij zei: "Weet je wat het ergste is? Ik heb nog steeds geen antwoord op mijn vraag". Hij wist het echt niet. Hij zocht bij mij naar antwoorden en bij de moskee. Voor hem was het een zoektocht. Wat vind ik hier precies van? Volgens mij heeft het voor docenten meer zin om te spreken in termen van polarisering in plaats van radicalisering. Van verschillende kanten zijn er extreme denkbeelden, of dingen waarvan we denken dat ze extreem zijn, die naar boven komen. Het label *radicaal* of *radicalisering* biedt niet veel handvaten om dat te bespreken. Ik ken een docent die op een gegeven moment zei: "laat de lesstof maar zitten, we gaan de rest van de les de kwestie rond Syriëgangsters bespreken". Volgens hem was dit een heftige les. Het ging over en weer. In de weken daarna kwamen leerlingen er voortdurend op terug. De leerlingen, ook de

Bron: NPO / Nieuwsuur, 23 april 2013

moslims, hadden de les uiteindelijk als prettig ervaren. Wat hij goed deed was voortdurend doorvragen: hoe kom je tot dit inzicht, waar baseer je dit op, wat zijn je bronnen, enzovoorts. Een degelijk gesprek heeft vaak nut. Pubers hebben nogal eens radicale denkbeelden. Je ziet dit ook terug in het recente rapport van Margalita Kleijwegt. Het is ook vaak wat experimenteren wat die jongeren doen. Ik ben altijd bevreesd dat het onderwijs gaat overreageren. Het is wel goed om bij extreme denkbeelden te kijken of er meer aan de hand is. Is het iemand die zich van de rest isoleert? Er is meestal geen sprake van een totaal isolement, maar er komen andere vrienden om de hoek kijken. Dat zou een zorg kunnen zijn die je kunt bespreken. Het simpele feit dat iemand wat radicale uitspraken heeft in de klas, zeker als er een cultuurtje heerst waarbij met provocerende uitspraken tegen elkaar wordt opgeboden, dan kan een overreactie meer kwaad dan goed doen, vrees ik.'

Via uw werk heeft u te maken met Syriëgangers en jongeren die net een paar stappen verder zijn dan die leerlingen in de klas. Is er een bepaalde constante?

'De constante is eigenlijk dat het alle kanten op gaat en dat ze een aardige dwarsdoorsnede vormen. Het verschilt wel een beetje door de tijd heen. De groep die in 2012-2013 ging, rond het uitroepen van het kalifaat, was over het

algemeen een meer ideologisch gedreven groep. De groep die vorig jaar en nu nog gaat is kleiner en bestaat toch wat meer uit jongeren die je *straatjongeren* of *straatcrimineeltjes* noemt. Dan krijg je ook een ander verhaal qua opleiding en financiële en sociaal-emotionele problematiek. Over het algemeen lijkt het een redelijke doorsnee te zijn met een iets groter aandeel van lager opgeleiden.'

Zijn er regionale verschillen?

'Het komt op het platteland net zo goed voor, maar wel in mindere mate. Regionaal zit er wel een verschil in waar mensen zich aansluiten. Zo zit de groep uit Arnhem voornamelijk bij Nusra en de groep uit Amsterdam bij IS. Utrecht is een beetje een mix. Dat heeft te maken met vrienden die al zijn aangesloten.'

Welke triggerfactoren spelen een rol bij jongeren die zich bij dit soort groepen aansluiten?

'Eigenlijk zie je alle bekende triggerfactoren. Tegelijkertijd verklaren deze triggerfactoren het fenomeen onvoldoende. Er heerst zeker onvrede met de samenleving hier. Er is grote betrokkenheid bij het onrecht in Syrië. Aan de andere kant hielden we in Nederland niet veel mensen meer over als iedereen die zich bij het genoemde onrecht betrokken voelt, of zich bevreemd voelt van de maatschappij, zou vertrekken. Het is altijd een mix van factoren, waaronder persoonlijke factoren. Aanvankelijk speelde het

ook een rol dat het erg gemakkelijk was om naar Syrië te vertrekken. Daar was je binnen een paar dagen en ook nog eens bij de juiste club. Dat had ook een aanzuijgende werking. Ze hoefden maar te bellen of te *appen* met vrienden die er al zaten. Nu is het ingewikkelder en gevaarlijker.'

Op welke wijze vinden de ronselpraktijken hier plaats?

'De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) is afgestapt van het idee dat er openlijk geronseld wordt - en ik eerlijk gezegd ook. De ronselaars die bekend waren zijn vertrokken en inmiddels dood. Je hebt ook niet echt een ronselaar nodig. Sterker nog, je had de sociale media niet nodig om achter de route te komen. Je kon ook uitzendingen terugzoeken van *EenVandaag*, *EO Dit is de Dag* en *Nieuwsuur*. Als je die bekeek, dan kende je de route. Dat zal niet de bedoeling van de programmamakers zijn geweest [lacht], maar zo werkte dat wel. Natuurlijk zijn er mensen die anderen proberen te overtuigen dat het een goede strijd is en mensen warm te maken zonder te zeggen "ga daar heen". Dan hebben ze een probleem. Dat gebeurt wel via sociale media. Je kunt nog steeds met een Europees identiteitsbewijs naar Turkije reizen. Natuurlijk word je beter in de gaten gehouden als er signalen zijn, maar mensen vertrekken gewoon met het vliegtuig. Kom je uit Nederland, dan pak je niet Schiphol, maar Zaventem of Düsseldorf, terwijl België juist via Schiphol reizen.'

Moslims voelen zich vaak met elkaar verbonden, bijvoorbeeld met betrekking tot Palestina. Hoe verklaart u deze verbondenheid?

'Ze kennen elkaar als moslim. Dat schept een band, zoals Nederlanders die elkaar in het buitenland ontmoeten. Er zit ook een zekere etnische identiteit in, met name bij Arabieren. We zijn allemaal broeders. Tegelijkertijd laat de strijd in Syrië zien dat het allesbehalve verenigd is. Alle rebellenfacties strijden ook tegen elkaar. Die verbondenheid is er wel met Palestina, maar zet zich zelden om in eensgezinde politieke daden. Veel moslims vinden wel dat dit moet en er is veel aandacht voor, maar in de praktijk is die eenheid ver te zoeken. Het klopt dat er een zekere lotsverbondenheid en gevoel van "we zijn één volk" is. Ik geef altijd het voorbeeld van de *hadj*. Daar komen miljoenen moslims bij elkaar. Voor veel mensen is dat een fantastisch idee van verbondenheid, maar je hoort ook mensen die terugkomen dat ze maar verdomd weinig gemeen hebben met die andere moslims. Beide bewegingen zie je ook in Nederland. Nu richt de discussie zich tijdelijk erg op de Turken met Erdogan, de vluchtelingen en de arrestatie van Ebru Umar. Gisteren zat ik met een groepje Turkse en Marokkaanse Nederlanders in Amsterdam. Die Marokkaans-Nederlandse jongeren zeiden spottend tegen de Turkse Nederlanders: "Jullie bekijken het maar. Nu weten jullie ook hoe het voelt om in de spotlights te staan". In Nederland en andere Europese landen is de etnische verdeling nog steeds belangrijker dan moslim als overkoepelende identiteit. Dat verandert wel iets met de tweede en derde generatie, maar nog niet erg.'

U gebruikt de term *racialisering* in uw boek. Van welk element uit uw boek moeten docenten wat u betreft op de hoogte zijn als ze met leerlingen het gesprek over deze thematiek aangaan?

'Het proces van racialisering van moslims vindt op allerlei manieren plaats. Een docent probeerde dit begrip te bespreken met zijn leerlingen, een groep havisten. Het viel hem op dat de moslims in zijn klas de vier stappen die ik omschrijf [zie kader] in eigen woorden konden omschrijven, maar de andere leerlingen konden dit amper. Voor de niet-moslims was dit een abstract verhaal. Voor de moslims niet. De docent gaf het volgende voorbeeld. We hadden ooit de Bijbel-quiz die werd gewonnen door een clubje waarin Abelkader Benali zat. Media schreven "Moslim wint Bijbel-quiz". Dit was helemaal niet negatief bedoeld, maar de positieve bedoeling kwam alleen

tot uitdrukking omdat er een negatieve achtergrond is. Het roept allerlei beelden op, anders maakt het *no sense* als je een dergelijke kop maakt. Moslimleerlingen hebben dat haarfijn door. In mijn boek spreek ik ook over de tegenstelling allochtonen-autochtonen. In de volksmond is de moslim vaak een moslim, ook al is hij een autochtone bekeerling. Indirect draagt dit bij aan het neerzetten van moslims als aparte groep die er eigenlijk niet bij hoort, de zogenoemde *racialisering*. Moslims zien dit overal, soms ook iets te vaak, en anderen mensen hebben

dit niet door. Een dergelijk voorbeeld toont vrij aardig aan hoe dit proces werkt. Dat zou wel weer wat meer aandacht mogen hebben, al weet ik ook niet hoe je dit precies zou kunnen doen.' ♦

Noot

1. Het boek *Een ideologische strijd met de islam - Fortuyn's gedachtegoed als scharnierpunt in de racialisering van moslims* (2016) verscheen bij Karakter Uitgevers. Bij dezelfde uitgeverij verscheen tegelijkertijd een herdruk van *De islamisering van onze cultuur* van Pim Fortuyn.

'Moslim wint Bijbel-quiz' (foto: Matej Batho)

RACIALISERINGSPROCES VAN MOSLIMS IN VIER STAPPEN

1. Een diverse groep (opleidingsniveau, etnische herkomst en politieke en religieuze overtuiging) krijgt één label opgeplakt.
2. Het gedrag van leden van deze groep wordt verklaard op basis van een doembeeld van de islam (intolerant, agressief en onverenigbaar met het ideaalbeeld van het liberale en/of joods-christelijke Westen).
3. Er wordt een negatief waardeoordeel aangehangen (achterlijk, geitenneukers, niet horend bij 'ons').
4. Er wordt voorgeschreven hoe er met deze groep moet worden omgegaan (aanpassen, uitzetten, de-islamiseren).

Martijn de Koning: 'Het maakt niet veel uit wat en hoe een individuele moslim zich gedraagt. In mijn boek noem ik het voorbeeld van iemand die zich ex-moslim noemde maar toch als moslim werd aangesproken en besproken. Het gaat dus om het opleggen van een negatief label ongeacht wat individuen doen en het afrekenen van die individuen op basis van dat opgelegde label.'